

7. Український католицький університет. *Service-learning in higher education for Ukraine's recovery: Results of the first year of the ServU project* [Сервісне навчання у вищій освіті для відбудови України: результати першого року реалізації проєкту ServU]. Львів : УКУ, 2024. URL: <https://global.ucu.edu.ua/novyny/service-learning-in-higher-education-for-ukraines-recovery-results-of-the-first-year-of-the-servu-project>

Мар'яна Гец,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Ольга Сорока,**
*професор, доктор педагогічних наук,
завідувачка кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Від початку повномасштабного російського вторгнення чимало сімей опинилися перед необхідністю терміново змінювати місце проживання, шукаючи безпеки. Ці події зумовили значне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, серед яких особливу групу становлять діти. За даними Міністерства соціальної політики України станом на 7 серпня 2025 року в Україні зареєстровано 4568785 внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, 3,67 млн осіб або 81,3% серед ВПО складає доросле населення. Ще 846639 осіб або 18,7% – це діти до 18 років [7].

У сучасному суспільстві посилюються тривожні настрої, а також почуття страху, відчаю, розчарування і невпевненості у завтрашньому дні. Вимушене переселення, втрата звичного середовища, руйнування соціальних зв'язків та психоемоційні наслідки травматичних подій створюють значні перепони для успішної адаптації до нових життєвих умов. Особливо гостро ця проблема відчувається в освітньому середовищі, де процес звикання до навчання має низку специфічних особливостей. У період дошкільного та молодшого шкільного віку активно формується особистість як частина соціальних відносин. Саме в цей час засвоєння основних знань, умінь і навичок має вирішальний вплив на розвиток характеру дитини і формування її індивідуальності. Враховуючи це, дослідження ключових аспектів адаптації дітей до шкільного навчання набуває особливого значення і є вкрай актуальним.

Виклад основного матеріалу. Проблема соціальної адаптації дітей ВПО в навчальному закладі є надзвичайно важливою для сучасної педагогічної науки й

практики. Вона охоплює питання взаємодії дитини з новим колективом, подолання стресових станів, налагодження комунікації між педагогами, батьками та учнями.

У другій половині ХХ століття вагомий внесок у вивчення цієї проблематики зробили зарубіжні дослідники Дж. Беррі, К. Оберг і Г. Тріандіс, які зосередили свою увагу на процесах акультурації, культурного шоку та адаптації людини до нового культурного середовища [4 с. 26-32].

Згідно з дослідженнями Р. Левченко, І. Трубавіної та інших, терміни адаптації першокласників можуть варіюватися. Особливе значення для дитини мають перші тижні навчання. Найважчими виявляються перші чотири тижні, оскільки саме в цей час формуються основи для подальшої навчальної успішності. Через це багато дослідників акцентують увагу на важливості соціально-психологічної адаптації учнів до нових умов систематичного навчання. Цей етап нерідко називають періодом «гострої адаптації», який чинить негативний вплив на психічний стан дитини. Головним завданням адаптаційного періоду є забезпечення його природного перебігу та досягнення позитивних результатів [3, с. 76].

Окремо слід звернути увагу на дослідження змістових аспектів соціально-педагогічної роботи із вимушеними переселенцями та їх сім'ями Л. Петришин, Г. Лещук, які зазначають, що основним змістом роботи соціального педагога з вимушеними переселенцями та їх сім'ями, є створення атмосфери співробітництва та партнерства [2, с.43]

Соціальна адаптація дітей з сімей, які належать до внутрішньо переміщених осіб, є водночас процесом і результатом їхньої взаємодії зі значно зміненим мікросоціальним середовищем. Важливою складовою цього процесу виступає визначення показників і критеріїв його успішності. До ключових факторів належать: позитивний емоційний стан дитини під час адаптації; здатність надавати конструктивну оцінку своєму минулому життєвому досвіду; суб'єктивне відчуття задоволення рівнем досягнутої адаптації; успіхи у навчанні; гармонійні взаємини в родині та серед однолітків у школі; наявність оптимізму та мінімізація тривожності.

У дітей, які є внутрішньо переміщеними особами, адаптаційний процес ускладнюється через нестабільний емоційно-психологічний стан, спричинений травматичним досвідом. Такі діти часто страждають від підвищеної тривожності, агресивності, ворожості та дратівливості. Травматичні події можуть провокувати у них різноманітні поведінкові особливості та почуття, які важливо розпізнавати, належним чином опрацьовувати та допомагати дитині їх висловлювати та переживати. Це можуть бути відчуття незахищеності, надмірна тривожність, страх майбутнього, спалахи гніву, агресія, сором, почуття провини, відчуженість від навколишнього середовища, ізоляція або смуток. Крім того, у дітей можуть виникати труднощі з навчанням, концентрацією уваги та запам'ятовуванням інформації. Також можливі психосоматичні прояви, наприклад заїкання, нетримання сечі, бронхіальна астма, нейродерміти та інші [1]. Для

дітей віком від 13 до 16 років характерні низька соціальна активність, страх перед майбутнім, відсутність або нереалістичність професійної орієнтації, недостатність комунікативних навичок для адекватних контактів з місцевим населенням. Також для дітей підліткового віку актуальні переживання, обумовлені обмеженою кількістю однолітків ідентичної культури; своєрідність свого становища та своєї сім'ї і близьких як жертв соціальної несправедливості, як постраждалої сторони [5].

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених дітей у новій школі є одним із ключових аспектів адаптації всієї родини на новому місці проживання. Забезпечення інтеграції дітей у шкільний колектив, їх залучення до навчального процесу, зменшення рівня переживань і напруги, уникнення виділення як особливої категорії учнів, а також мотивування до навчання - це надзвичайно важливі завдання, які в сучасних умовах лягають на плечі педагогів та соціальних працівників. Перший крок у цьому процесі - це налаштування ефективної комунікації [6]. Адаптація дитини з числа переселенців значною мірою залежить від умов її повсякденного життя, як-от шлях до школи, харчування, дозвілля чи можливість продовжувати займатися улюбленими гуртками й секціями. Саме тому важливо забезпечити взаємодію між батьками, соціальним педагогом і шкільним психологом. Варто підготувати дитину не лише до нового середовища, але й до можливих труднощів, що можуть виникати, вирішуючи їх спільно. Турбота та підтримка з боку сім'ї надають впевненості та полегшують процес адаптації. Для допомоги дітям ВПО соціальний педагог може використовувати різноманітні методи, серед яких арт-терапія є особливо ефективна. Малювання, ліплення, музика і творчість загалом допомагають дитині виражати емоції, зменшувати рівень тривожності та розвивати самооцінку. Групові тренінги та вправи з формування командного духу сприяють формуванню відчуття приналежності до колективу і вчать співпрацювати з однолітками [5].

На сьогодні серед ефективних і практично застосовних засобів комунікації соціального педагога з дітьми, які зазнали стресу, можна виділити такі: емоційний діалог, розвивальний зворотний зв'язок (фідбек) та шеринг. Ці форми комунікативної взаємодії особливо корисно впроваджувати в освітній і виховний процес із учнями-переселенцями в умовах навчальних закладів. Ще однією цікавою формою групової роботи з дітьми є перегляд анімаційних фільмів, після чого педагог може організувати спільне обговорення або дискусію. Матеріали для перегляду слід підбирати, враховуючи вікові особливості учнів. Перед трансляцією бажано неодноразово ознайомитися зі змістом мультфільму, ретельно проаналізувати його сюжет, щоб забезпечити відповідність потребам дітей.

Висновки. Обґрунтувавши основні проблеми соціальної адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб в сучасних умовах ведення війни, зазначимо, що вона була б ефективнішою коли соціальний працівник та соціальний педагог працювали злагоджено, використовуючи такі методи: емоційний діалог, розвивальний зворотний

зв'язок, або фідбек, та шеринг, групові тренінги та вправи, перегляд різноманітних мультиплікаційних фільмів. Показниками успішної соціальної адаптації школярів з внутрішньо переміщених сімей виступає достатній соціальний статус індивіда в певному середовищі, його психологічне задоволення цим середовищем і його найбільш важливими елементами, зокрема, задоволення навчанням, спілкуванням, побутом, їх організацією, умовами, змістом, формами тощо.

Список використаних джерел:

1. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. ; за ред. Л. С. Волинець. Київ : ТОВ Видавничий дім Калита, 2015. 72 с.
2. Петришин Л. Й., Лещук Г. В. Змістові аспекти соціально-педагогічної роботи із вимушеними переселенцями та їх сім'ями в сучасних соціальних умовах. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія, 2016. № 1(11). С. 40-46
3. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. посіб. заг. ред. К. Левченко, В. Панок, І. Трубавіна. К. : Агентство Україна, 2015. 176 с.
4. Сімоненко О. Б. Емоційний стан дітей, які знаходяться в умовах інформаційного тиску. Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя. 2023. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.26441> (дата звернення: 02.10.2025).
5. Одарич О. І. Технології соціальної роботи з адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб. 2023. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/.pdf> (дата звернення: 03.10.2025).
6. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 8. С. 434-446. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_8_53 (дата звернення: 03.10.2025).
7. Дані Міністерства соціальної політики України. URL: <https://skilky-skilky.info/za-ostanni-5-misiatsiv-kilkist-vpo-zmenshylasia-na-32-4-tysiachi-osib/> (дата звернення: 05.10.2025).

Yuliia Hradyska,

*First-level higher education student,
specialty 275 Transportation Technology (on Road Transport)
State Biotechnological University*

Scientific advisor: *Dmytro Levkin,*
*Candidate of Engineering Science, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Physics and Mathematics
State Biotechnological University*

PROBLEMS OF SOCIAL PEDAGOGY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CHALLENGES